

הקדמת כ"ק האדמו"ר מקאליב שליט"א

שמע ישראל אתם קרבים היום... איכה אשא לבדי! אני חושב שאין זה בגדר האפשר, שאדם בעולמנו יוכל למצות ולתאר, במלוא ההיקף, את אשר התרחש בתקופת השואה, לא מיניה, וגם לא מקצתיה, גם לו היו כל הימים דיו, וכל הרקיעים גוילים, וכל העצים קולמוסים...

מובא בדברי חז"ל, כי בעת שהיה יצחק אבינו ע"ה מונח על גבי העקידה, נשרו דמעות מלאכי-מרום לתוך עיניו. אין ספק, שגם בעת השואה האיומה, בכו שמים וארץ בכי תמרורים. מייחלים אנו ומתפללים לפני מלך-מלכי-המלכים - הקב"ה, שדמעות אלו וקולות הנחי הנוראים של מליוני היהודים שנספו - יכנסו לנאדו של הקב"ה, כפי שאנו מתפללים בתפילת נעילה של יום-הכיפורים: **"יהי רצון מלפניך שומע קול בכיות, שתשים דמעותינו בנאדך להיות"**. את פשרה של השואה אין אנו מבינים, גדולים כקטנים - לא ירדו לעומקה. גם אלה שצפו את העתיד להתחולל, לא הבינו מדוע. ברור היה שזו גזירה משמים - גזירה היא מלפני... אשר אנו מקוים שלא תחזור יותר, עד ביאת משיח צדקינו ועד בכלל.

על יכולתם של גדולי-ישראל לצפות את העתיד להתרחש, מביא אני את אשר אירע עם זקני הק' רבי פנחס חיים זצוק"ל, איש קדוש ובעל-מופת מפורסם בדורו. בסיומה של מלחמת-העולם הראשונה בשנת תרע"ח (1918), כשהמוני בני-אדם חגגו ורקדו ברחובות העיר, אחרי התפילה לפני היכנסו לחדרו הפרטי, התיישב על מפתן חדרו וזעק בקול מר, ממש עד לב-השמים. בני משפחתו וצבור הנוכחים שם לא האמינו למראה עיניהם. עברה כמחצית השעה, ולאחר שנרגע אמר - ניבא: **"כעת אתם רוקדים ברחובות, אולם אני צופה כבר מעתה, את אשר עתיד להתרחש בעוד מספר שנים"**!!!

יש מכאן ראיה נוספת, מתוך איך-ספור ראיות, שצדיקים ידעו וראו את העומד להתרחש, וכמפורסם על אותו יהודי מה"זונדר-קומנדו", שתפקידו היה להכניס את המומתים למשרפות, היה הוא מהיחידים ששרדו. הלה פגש בכניסה לתאי-הגאזים את האדמו"ר מקוסון הי"ד, כשבידו סבון ל"רחצה"... גילה לו אותו יהודי מה צפוי להתרחש עימו, אמר לו הרבי, שמאחר וגילוי זה נתן בידו שהות להתכונן כראוי למסירת נפשו על קידוש-השם, מבטיחו הוא נאמנה, כי יזכה להנצל. אם יכול היה הרבי להציל משהו אחר, ללא צל של ספק, יכול היה להציל גם את עצמו. אולם, שאיפתו - כשאיפתם של צדיקים רבים נוספים, היתה למסור את נפשו על קידוש-השם. ואכן, התגלגלו המאורעות, שאותו יהודי הסתתר בתוך עגלה טעונה בגדים, שעמדה לצאת את שטח המחנה - וכך ניצל, כהבטחת הרבי!

לפני חג הפסח בשנת תש"ד, נכנסתי לחדר חמי הק' רבי פנחס שפירא, כ"ק האדמו"ר מקעכניא זצ"ל הי"ד, קדוש-עליון, שראו אצלו ממש מעשי-מופת כבימי הבעש"ט הק'. סיפרתי לו מה ששמעתי על הריגת יהודים בצורה מבהילה בארצות השכנות.

כשגיליתי את אזור, כי ניתן להמלט למדינת רומניה הסמוכה, תגובתו, תגובת מנהיג יהודי, היתה: **"לאן שילכו כל היהודים, אלך גם אני"**!

מעתירים ומתפללים אנו להקב"ה, שמסירות-נפשם המופלאה של צדיקים וקדושים אלו, שידעו וראו נכוחה את העתיד להיות, ובכל זאת, חפצו להרצות כקרבן כליל על מזבח-השם - תכפר על כלל-ישראל.

ש

עה שאני עומד לכתוב מעט מזער על קורות אותה תקופה קשה, הנני מודיע שזה רק כטיפה מן האוקיינוס, אולם תקותי - שיהא זה טופח על מנת להטפח. בתחילת דברי אני מצהיר קבל עולם ומלואו: **"שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד"** - וכדברי המדרש רבה: **"שמע ישראל - שמע יעקב אבינו, ה' אלוהינו - הוא השם אחד"**! אותו בורא-עולם שהיה, לא ישתנה בלבנו לעולם. בטוחני בס"ד, שבשמים לא האמינו, כי למרות כל המשטינים והמקטרגים בתקופת השואה, שהיו להם טענות קשות ביותר נגד עם ישראל, ולאחר שפיכות הדמים הנוראה של ששת מליון הקדושים הי"ד, שמתו במיתות שונות ומשונות, שלא היו מימות עולם - יעמוד כלל-ישראל בנושא לפיד האמונה בה' בעולם בדרגה הנשגבה של: **"ובכל זאת שמך לא שכחנו"**! באמונה שלימה זועקים אנו ממעמקי ליבנו: **"שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד"**.

ר

וגע לא מצאתי לנפשי, ומיד עם סיום המלחמה, עלה במחשבותי, כי המשימה המוטלת עלי כעת, היא לנסות לעורר ולעודד, להדריך ולכוון את כלל-ישראל, עימו אני נפגש מידי יום ביומו, כפי שהבטחתי לבורא-עולם, בעת עומדי בגיטו ורשא, שכשנזכה להינצל מעמק-הבכא, לא נשכח לתת שבח והודאה לקוב"ה ושכינתיה, בתוך קהל עם ועדה, ולנסות בכל מאמצי כוחנו בס"ד, שהשואה לא תשכח מכלל-ישראל.

א

אלוקי ישראל, מלך חי וקיים, עימנו בכל עת ועידן, בכל מצב ובכל מקום, זאת יודע כל יהודי באשר הוא שם. אולם, בדברי הקדמתי אלה, מבקש אני לתת שבח והודאה לקב"ה, בבחינת מה שנאמר אצל אברהם אבינו ע"ה: **"והאמין בה' ויחשבה לו צדקה"** (בראשית טו, ו) - ופירשו בספרי החסידות, שאברהם אבינו החשיב גם את אמונתו בבורא-עולם, כצדקה שהקב"ה עושה עימו!... לעולם לא אשכח את המחזה אשר ראו עיני בהגיענו לאושוויץ, שלושה ימים לפני חג השבועות, מעשה שגילם בתוכו את הגרעין הנצחי של עם ישראל, אשר כל הכוחות שבעולם לא יוכלו לו, עת היינו מוקפים כל אלף איש, בגדר-תיל חשמליים בעלי מתח גבוה, שיש בו לקטול אדם במקום. יצאנו בבוקר, וראינו אנשים נדחפים לעבר דבר-מה. לא הבנתי מה קורה, שאלתי, אמרו לי כי מעברו השני של הגדר נמצא דף מפיוט ה"אקדמות מילין" שאומרים בחג השבועות, ומנסים הם להגיע אליו. באותה עת נשאתי עיני למרום, ואמרתי לקב"ה: **"רבש"ע, מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ"**. כמדומני, מחזה כזה לא היה ולא יהיה - יהודים עומדים במצב כה איום ונורא, ממש עלה מוות בחלוננו, אבל מעל מצב עגום זה, עלתה והעפילה אמונת האומן של עמנו הנצחי.

ל

עניות דעתי, סיפורים ועובדות מסוג זה התרחשו בעת השואה לאלפים ולרבבות, כל אלה בודאי יכולים וצריכים לשבור את כוח השטן המשחית, ולעורר בשמי-מרומים, רחמים מרובים על כלל-ישראל. מאוחר יותר הועברנו לגיטו ורשא (עליו נספר בהמשך), שם לא היה אמנם קרמטוריום, אולם זרקו אנשים חיים לתוך האש, היו אלה בעיקר ה"מוזלמנים", שלא היו כשירים לעבודה.

נבחרה קבוצה של ארבעה אנשים לזריקה לאש, ואני בתוכם. אמרתי את ה"שמע ישראל" האחרון שלי עלי אדמות, ואני מדגיש גם כיום, חמישים ואחת שנה לאחר אותו רגע, כי לא היה לי שום ספק, ולא עלתה בליבי ח"ו שום טענה לבורא-כל-עולמים, ידעתי באמונת-אומן, מאבותי ומאבות אבותי, כי מוסרים את הנשמה למי שנתנה. אולם, התרחש עימי נס גלוי, השער נפתח, ונכנסו מספר אנשי ס.ס. שתרו אחר אנשים כשירים לעבודה. אמרתי לחברי: הבה נברח! הם ענו לי: יירו בנו! שאלתי: ואם נשאר, יהיה טוב יותר? ברחנו ובחסדי ה' ניצלנו לחיים.

מיד עם הצלתי, החילותי לחשוב על ענין זה של הנצחת זכר קדושי השואה. כפי הנראה, שררה לאחר המלחמה אדישות לנושא זה, מאחר ואולי אנשים לא רצו להיזכר בחורבן הנורא, אנשים שיקמו את חיי המשפחה שלהם, ולא רצו להשרות עצבות ומרירות בביתם. אולם, לא נחתי ולא שקטתי יומם ולילה, שוחחתי על ענין זה כמעט עם כל גדולי-ישראל שליט"א, הבנתי שצריך לעשות משהו. והיום המיוחל הגיע:

היה זה בט"ו בשבט בשנת תשמ"ז, בעת החגיגה שערכנו לציון מלאת י"ג שנים להקמת מפעלנו העממי להפצת תורה - "בר-בירב דחד יומא", אותו ייסדנו בס"ד לפני עשרים וארבע שנה, במתכונת של יום לימוד-תורה, שהתקבל אצל מאות אלפי יהודים באהדה רבה, וגדולי-ישראל שליט"א גמרו עליו את ההלל. בעקבות יוזמה זו, נוסדו ימי-לימוד דומים למאותיהם בכל רחבי הארץ, בעקבותיהם הוקמו מוסדות-תורה רבים, וגל התעוררות ללימוד התורה שטף את כל הארץ, כשאני אישית נשאתי דברים למעלה מאלפיים פעמים בכנסים אלה, שהביאו לתשובה רבתי בקרב אלפים ורבבות. בסיום כנסים אלה אני מבקש מהצבור, שיאמר ביחד "שמע ישראל..." תוך שאני מסביר את חשיבות אמירת ה"שמע ישראל", ואחריה מורגשת התעלות ממש, חוץ לגדרי הטבע. בטרם עריכת הכנס האמור, לאחר תפילות ודמעות רבות ששפכתי, חנן אותי הקב"ה דעת, כיצד להעיר את לב העם מתרדמתו בענין זכר קדושי השואה ה"ד, בבחינת: "היה רבי עקיבא יושב ודורש והעם מתנמנמין" - וכי בדרשתו של התנא הקדוש רבי עקיבא אפשר לישון?! אלא רבי עקיבא דרש: "העם מתנמנמין" - העם רדום. במעמד זה הכרזנו על אמירת: "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" בכל פעם שמסיימים תפילת "עלינו לשבח", תקנה שאין בה תוספת על התפילה, ולא הטלת עול על הצבור. כאמור בכל כנסי ה"בר-בירב", שנערכים על ידינו בכל רחבי הארץ, נעמד הצבור כולו על רגליו ואומר: "שמע ישראל". מעיד אני שמים וארץ, כי יש פעמים שמגיע אני עד כלות-הנפש, ונצרכת לי התחזקות רבה לחזור לעצמי למשמע הקריאה הנאמרת באהבה ובמסירות-נפש, כפי שאכן אני מבקש תמיד מהצבור, שיהיו מוכנים לקפוץ לאש לשם ה' בשעת אמירתה.

בשלב מאוחר יותר, הדפסנו אלפי סידורי "שמע ישראל" עם הקדמה מתאימה ופסוק: "שמע ישראל" וכו', ששובץ לאחר "עלינו לשבח" - ברוח התקנה. גם כיום מנהל אני "מלחמה" ממש כדי להשריש את ענין התקנה הזו, ומביא הוכחות, שלמעשה רבים מגדולי-ישראל סיימו את תפילתם באמירת הפסוק: "שמע ישראל".

בס"ד

שמע ישראל

הכרזה מכ"ק מרן
האדמו"ר מקאליב שליט"א
במוצש"ק פרשת בשלח ט"ו בשבט התשמ"ז

כשאתה גומר שלש פעמים ביום
עלינו לשבח, תגיד:
"ובתורתך כתוב לאמר"
"שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד"
ותתפלל במחשבה שששת מליון
הקדושים והטהורים שהלכו על
קידוש השם, יבקשו רחמים עלינו.

אמירת שמע אחרי עלינו לשבח מובא בסידורי יעב"ץ
השל"ה, חת"ס, סדר היום, משנת תסידים. אור זרוע,
לב שמח, אוצר התפילות, עבודת ישראל - דרך החיים,
אור לישרים תרל"ז, ליקוטי צבי ועוד.
יצא לאור בהוצאת בית קאליב,
רח אהרונותב"ץ 20 בני-ברק 51542, טר 51542-51543 פקס 51542-51543

ק ר י א ת - ק ו ד ש

בימים אלה מציינים מלאת יובל - חמישים שנה לנס ההצלה הגדול מאימי השואה הנוראה, בה הוכחד חלק גדול מבני עמנו הי"ד ע"י הרשעים ימ"ש.

לכן, באנו בקריאת קודש לאחינו בית ישראל הי"ו, די בכל אתר ואתר, לאמץ את דבר הכרזתו של כ"ק האדמו"ר מקאליב שליט"א, לומר בכל יום בסיום התפילות אחרי "עלינו לשבח": "ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל..." וגו' לזכרם, ולהתפלל במחשבה שששת מליון הקדושים והטהורים, שנהרגו על קידוש השם, יבקשו רחמים עלינו.

דבר זה של אמירת "שמע ישראל" אחרי "עלינו לשבח" מובא כבר בסידורי: יעב"ץ, השל"ה, חת"ס, סדר היום, משנת חסידים, אור זרוע, לב שמח, אוצר התפילות, עבודת ישראל, דרך החיים, אור לישרים תרל"ו, ליקוטי צבי ועוד.

רעיון זה, שאין בו משום הטלת עול על הצבור, יוכל לסייע במגמתו של כ"ק האדמו"ר מקאליב שליט"א לפעול לבל תשכח מעמנו, ובפרט מבני הדור הצעיר, אותה תקופה נוראה שעברה עלינו בדור האחרון, לקיים: "זכור את אשר עשה לך עמלק".

ויה"ר שהתפילות יתקבלו ברחמים וברצון לפני אדון כל, ובמהרה דידן, יתקיים בנו מאמר הכתוב: "ועלו מושיעים בהר ציון... והיתה לה' המלוכה".

וע"ז באעה"ח בברכת שנת חיים ושלוה לכלל ישראל

הק' משה יהושע בהה"צ מוהר"מ זצללה"ה האדמו"ר מויז'ניץ	חבר אני לכל אשר יראוך וגו' ומפני חיבת הקודש אחתום בכל חותמי ברכות הק' ישכר דוב האדמו"ר מבעלזא	שמואל הלוי ואזנר גאב"ד זכרון-מאיר בני-ברק	אברהם יעקב במוהר"ר משי"י האדמו"ר מסדיגורא	שמחה זיסקינד ברוידא ראש ישיבת חברון ירושלים עיה"ק
ישראל משה דושינסקי ראב"ד דהעדה החרדית בירושלים עיה"ק ישראל מרדכי טברסקי האדמו"ר מרחמסטריווקא הק' אשר ישעיה רוזנבוים בהרה"צ מוהר"א האדמו"ר מנדבורנא-חדרה	הק' יצחק אייזיק ראזנבוים האדמו"ר מזוטשקא אברהם מנחם דנציגר האדמו"ר מאלכסנדר	יעקב יששכר בער בהה"צ זצ"ל האדמו"ר מנדבורנא חיים מאיר שפירא האדמו"ר מנאראל	אליעזר בהה"צ מוהר"ב זצללה"ה האדמו"ר מסערט-ויז'ניץ ישראל דן בהה"צ מוהרש"ח זצוקללה"ה האדמו"ר ממודז'ץ	אברהם לנדא האדמו"ר מסטריקוב אברהם איגר האדמו"ר מלובלין אהרן הכהן רוזנפלד האדמו"ר מפינסק-קרלין
	דוד מתתי בן כ"ק אאמו"ר מביאלא זצללה"ה מבני-ברק	כן נהג כ"ק מרן אאמו"ר זצללה"ה וכן אני נוהג יצחק יעקב רבינוביץ' בן כ"ק מרן אאמו"ר זצללה"ה מביאלא	אברהם ישכר אנגלרד האדמו"ר מראדזין	

קריאת-קודש בחתימת גדולי-ישראל, המאמצת את הכרזת כ"ק אדמו"ר מקאליב שליט"א
לאמירת "שמע-ישראל" אחרי תפילת "עלינו"

אשתקד, פעמים רבות בעת לומדי בס"ד את סדר הדף היומי, היה זה במסכת זבחים, שם המסכת עורר בי זכרונות מתקופת האימים, כיצד יהודים מסרו את גופם ואת נפשם על מזבח קידוש-השם, באופן המתאים לאימרת חז"ל: **"הרוגי מלכות - אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן"** (בבא בתרא י, ב). אז גמלה בליבי ההחלטה, להעלות עלי גליון את הבלתי-אפשרי - ל"כלוא" בין דפים גשמיים גבורת-רוח כה נשגבה של יהודים נאמנים קדושי-ישראל, מה גם שפרויקט כזה כרוך בהוצאות עצומות, אולם המשימה הקדושה עמדה מעל לכל שיקול. הוחלט בס"ד להוציא לאור אנציקלופדיה שתכיל בתוכה עובדות וסיפורים על מסירות-נפשם של הקדושים הי"ד באופן תמציתי, חינוכי ומרתק. סיפורים אלה ליקטנו מספרים ומפי אנשים שחוו את מאורעות השואה על בשרם. אס-כי, יש יבול אדיר של ספרי שואה - לצעירים אין סבלנות לקרוא את כל הרקע עד שמגיעים לתכלית הספר, והם מניחים אותו מידיהם עוד בתחילת הקריאה. לכן, הבאנו באנציקלופדיה את המסר העיקרי, תוך ניפוי מה שלא שייך לענין. אנו מקוים שבס"ד בעקבות הכרך הראשון, יצאו לאור כרכים נוספים, והקב"ה יתן בלבנו בינה ודעת, חן וחסד, לדעת כיצד להחדיר ולעודד בקרב מבוגרים ובני נוער את תודעת זכר השואה. לאנציקלופדיה נלווה בסופה מפתח עניינים לפי נושאים, כך שילדי הת"תים ותלמידות "בית-יעקב", וכל ילד וילדה בישראל, יוכלו לדלות משם חומר מגוון, אם יצטרכו זאת לצורך לימודיהם. שם יוכלו ליטול דוגמא חיה, כיצד יהודים מסרו את נפשם בפועל על קיום התורה והמצוות עליהן הם מתחנכים, וישרישו בקרבם, ואף בלב רחוקים, אהבת-השם, נאמנות ומסירות לקב"ה.

לצערנו, רבים מבני דור השואה אינם כבר בעולם הזה, כך שמוטלת עלינו משימה קדושה להציל מה שיותר עובדות למען הדורות הבאים, דבר שיביא עימו את הכבוד המגיע והראוי לקדושים הי"ד, הוד והדר - לאלה החיים עימנו כיום, ועוז וחדוה - לקב"ה, כיצד קיימו יהודים בנפשם: **"ותשחק ליום אחרון"**. כל מי שיתן ידו לפרויקט זה - בודאי יקבל שכר נפלא בבוא משיח צדקינו בב"א.

אני מקוה, שבס"ד לא יהיו ח"ו לאף אחד טענות נגדנו, בשל סיפורים שהוצאנו מספרים שונים, או תמונות שמאן דהו חושב שיש לו בלעדיות עליהן, כי לא לרווחים פנינו, ולא לשום פניה אחרת שבעולם, רק כוונה אחת ויחידה הנחתה אותנו: לזכור ולהזכיר את מסירות-נפשם של אחינו ואחיותינו הק' הי"ד, שהיו מוכנים לשלם כל מחיר בבחינת: "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך", כדי לקדש את שמו הגדול יתברך.

כהכרח לא יגונה, וכדי להציג נכונה את מהות מסירות-הנפש העצומה, המובאת בסיפורים, וכן כדי לא להמעיט ולו במשהו ממסירות-נפשם של הקדושים הי"ד, מצאנו לנכון להביא רשימת מושגים, שלצערנו היוו את הרקע לאותה תקופה נוראה. יותר מאשר על ההגדרה היבשה, נתעכב על המשמעות שמאחורי מושגים ידועים אלה.

אומשלאגפלאץ:

מגרש שהשתרע בין הגיטו בוורשא ובין חלקה הפולני של העיר. תחילה שימש נתיב להובלת מצרכים אל הגיטו וממנו. מאחר ולמקום הגיעה שלוחה של מסילת-ברזל, נבחר האומשלאגפלאץ, החל מקיץ 1942, כשהחלו הגירושים - למקום הריכוז והשילוח של המגורשים מהגיטו למחנות-המוות השונים, בעיקר לטרבלינקה.

אם בזמן האינקוויזיציה הרגו מאות או אלפים, הרי שמושג זה קיפל בתוכו שיטת המתה של מאות-אלפים. אפילו חיות-טרף, בעת שאינן רעבות - אינן טורפות; ואילו כאן - טרפו והשמידו ללא סיבה וללא שום רווח אישי. המניעים היחידים לזוועות שביצעו היו תאוות רצח ורשעות תהומית ללא-גבול. גברים, נשים וטף למאות-אלפים הובאו לאומשלאגפלאץ, ומשם שולחו להמתה באכזריות רבה, וכל זה באופן השפל ביותר, עד כי אדם לא מסוגל לתאר בדמיונו את החייתיות הנוראה בה בוצעו מעשים אלה, כי במקום שאין יראת-אלוקים בלב האדם - לא יעזור שום דבר! חייב הוא להיהפך לחיה טורפת! כי זאת יש לדעת, הרוצחים השפלים ביותר, שידעה ההיסטוריה האנושית, היו לבושים כלורדים ממש, נהגו בגינוני

תרבות, האזינו למוסיקה, הגו בפילוסופיה, והחשיבו את עצמם לגזע־עליון... אבל כל זה התנקז לכלים מכוערים ומאוסים של "בני־אדם" ללא יראת־אלוקים.

אקציה:

פשיטות אכזריות של חיילי ס.ס. ללכידת יהודים, שבוצעו במקומות ובאופנים שונים. המטרה הסופית של כל ה"אקציות" היתה המתת יהודים רבים ככל האפשר תוך התאכזרות והתעללות. זו החלה בגיטאות, אולם מעטים יודעים, כי גם לפני הקמת הגיטאות היו צרות צדורות ממבצעי ה"אקציות", שרצו בפעולות אלה להכניס פחד בלב היהודים. סיפר לי יהודי מוורשא, כי בעת לכתם של אנשים ברחוב, נראה לפתע ילד נזרק מקומה שישית. תוך דקות היה הרחוב ריק מאדם. הדבר חזר על עצמו מספר פעמים ביום. במקרים רבים ניתנה לפתע הוראה לחיילים הגרמניים להכות יהודים במכות־רצח. אירוע שזכור לי מאזור מולדתי לא רחוק מהעיר סיגט שבהונגריה, שם ביצעו הגרמנים "אקציה" לפני חג הפסח: תפסו את כל גבירי העיר, והיו צריכים לגייס הון עתק כדי לשחררם. זה היה כאמור לפני הגיטאות. הפחד בעיר היה איום ונורא כבר אז, ולאחר הקמת הגיטאות המשיך הדבר ביתר־שאת.

גיטו:

הגיטו שימש מקום ריכוז זמני של יהודי האזור לקראת שילוחם במוקדם או במאוחר למחנות הריכוז השונים. ההגבלות הרבות והתנאים הקשים שאפיינו כל אחד מהגיטאות נקבעו לא רק ע"י הפקודות שהגיעו מגבוה. לאכזריותם של המפקדים המקומיים היתה השפעה רבה בקביעת המדיניות לכל גיטו וגיטו. גיטאות היו פזורים בכל רחבי אירופה, השיטה היתה לקבץ יהודים ממספר ערים סמוכות, ולסגור אותם בשטח קטן שנקרא גיטו. בדרך־כלל, נקבע הגיטו בדירות של רובע־העוני בעיר או במגרש מחוץ לעיר, באוהלים או תחת כיפת השמים. לעיתים דחסו לתוך דירה אחת קטנה 4-5 משפחות, כשממש לא היו תנאים מינימליים לחיות במקום כזה. בנוסף לכך, הוטלו על היהודים הגבלות חמורות, שכל מטרתן היתה להשפיל ולדכא. אולם, דוקא לנוכח מצב קשה זה בלטה מסירות־הנפש היהודית, שהיתה ממש ללא־גבול. למרות תת־התנאים קיימו היהודים בשמחה את כל מצוות השם. כקנה־מידה למסירות זו ניתן להביא את פעולתו של הרב משימלואו זצ"ל, שלמרות האיסור החמור שחל על תפילה, וכל שכן להתעטר בטלית ותפילין, ארגן מנין תפילה בגלוי על־פי כל דקדוקי ההלכה. על היתפסו במעשה זה - נענש עם כל אנשי המנין בתליה כשראשו למטה תוך עינויים והתעללות נוראים. כל אלה באו במגמה להחדיר פחד ביהודים. אכן, כשראו כי אין עצה להמלט מצפרי הצוררים, הוחל בחפירת בונקרים תת־קרקעיים. אלה נחפרו בכוחות נפש וגוף גדולים, וב"ה בדרך זו ניצלו אלפים. היה זה בשלב שהרוצחים סרקו בית אחר בית, וירו למוות בכל הנמצא שם. דרך נוספת להצלה עצמית היוותה תנועת הפרטיזנים, שנלחמו על נפשם. בנושא זה אני זהיר מאוד מלהעניק ציונים, אולם שמעתי מפי ניצולים רבים, שהיתה לפרטיזנים מסירות־נפש, ממש חוץ לגדרי הטבע. סיסמתם היתה, שאם הורגים יהודים - יש להרוג עוד גרמני ועוד גרמני. "טרנספורטים" רבים של יהודים, שיועדו למחנות ההשמדה, עוכבו בדרכם ע"י פיצוץ מסילות־הברזל בדרך למחנות. מסתבר, כי במעשיהם פעלו רבות, כשאנו מכירים אישית יהודים רבים המעידים על כך בספריהם. זו היתה שיטתם של הפרטיזנים, אשר בכללותה איני מביע עליה דעה, אולם ברור שכל יהודי שהצילו - נזקפת הצלתו לזכותם.

גירוש וטרנספורטים:

שיטה מאורגנת להעברת היהודים ממקומות מגוריהם ושילוחם למחנות המוות. מוח אנוש אינו מסוגל לקלוט את מה שראו העיניים, כיצד הגיעו לערים בהן התגוררו יהודים עשרות רכבות בבתי־אחת, רכבות־משא להובלת בהמות ורוקנו בזמן קצר ביותר ערים שלמות מיושביהן. כדי להסוות את מזימתם

הודיעו הגרמנים, כי מותר לכל אחד לקחת כמות מסוימת של חפצים. בשלב זה חשבו היהודים, כי נוסעים הם למקום שאפשר לעבוד בו וכו', ובחפצי-הערך יוכלו להינצל, או לשחד בעת הצורך (מעטים מאוד ניצלו באמצעות כסף או חפצי-ערך). הנסיעה נערכה בעמידה, בדחיסות נוראה, ובתנאים הגיניים ללא-נשוא. הנסיעה ארכה לעיתים שבועות שלמים, ואם זה לא הספיק, הרי שברוב רשעותם טלטלו הגרמנים את הרכבות במכוון בפראות רבה להוסיף גם פחד. במצב כזה נתקפו אנשים חלשי-אמונה ביאוש ובדכאון, אך המאמינים - לא נשברו, ואדרבה - עודדו אחרים.

טלאי צהוב:

טלאי צהוב בצורת מגן-דוד שנאלצו היהודים לשאת על חזית בגדיהם כסימן זיהוי, המעיד על השתייכותם לגזע היהודי - ה"נחות". הטלאי הקטן הזה, הוכיח שוב לכל יהודי, כי מהקב"ה אי אפשר לברוח, וגם מי שרצה להינתק מיהדותו, הוכרח בעל-כרחו לשאת את ה"טלאי הצהוב". גויים שראו נושא "טלאי צהוב" ידעו כי זה יהודי, והיו מכים אותו עד מוות. אין הסבר אחר לעמידתם של יהודים בתנאי תופת אלה, רק בכך שהקב"ה נתן חיזוק לנקודה היהודית, שיוכלו להחזיק מעמד, וכפי שרש"י אומר על הפסוק בו אומר משה רבנו לקב"ה: "והן לא יאמינו לי...". שואל אותו הקב"ה: "מה זה בידך, ויאמר משה", אומר רש"י: "כי הקב"ה רמז לו... ותפש אומנותו של נחש", היתכן לומר כך על רבן-של-כל-ישראל וראש-כל-הנביאים?! לכאורה, שאלתו של משה רבנו צודקת, לנוכח המציאות שבני ישראל היו שקועים בטומאת מצרים מאות בשנים, אולם הקב"ה אומר למשה רבנו: את אשר מצוי בתוך תוכו של יהודי - יודע רק אני... תמיד אני אומר: אם בתקופתו של משה רבנו נאמר כך, הרי שבשואה מאות-אלפי יהודים הראו בפועל את התקשורתם לבורא-עולם, לכן יכולים וצריכים אנו להמליץ את המילים: "לכה דודי לקראת כלה". דודי - זה הקב"ה, אליו אנו פונים ואומרים: בימים הקשים והמרים ביותר נאחזנו בך "לקראת כלה" - לכן, זכאים אנו שתבוא לקראתנו ותגאלנו.

בהיותי באחד ממחנות העבודה, הנאצים ימ"ש ציוו עלי, מתוך התעללות, לקחת עגלה טעונה בפסולת ולהסיעה באישון לילה למחנה סמוך, הנמצא במרחק מספר קילומטרים. היה זה לילה אפל, ללא ירח, ובנתיב נסיעה בלתי-מוגדר. "ואם לא תגיע עד אור הבוקר" - הוזהרתי, הרי ש... בלית-ברירה התחלתי להנהיג את העגלה, זו התהפכה לאחר כברת-דרך קצרה באחת מהמהמורות הרבות, שהיו בנתיב נסיעתי. התיישבתי על הארץ, מתבונן במצבי: רחוק ממשפחתי, רחוק מביתי, רחוק מידידי, הכל רחוק! רגע התאוששתי ואמרתי לעצמי: רבונר-של-עולם נמצא גם כאן אתי ולידי ממש, לית אתר פנוי מיניה (אין מקום פנוי ממנו). עלו בזכרוני מילות הניגון ששרו בביתנו בעיתות שמחה וחג: "כי בשמחה תצאו", סכר דמעותי נפרץ, שרתי ובכיתי. כשאני מספר סיפור זה לאנשים, אני אומר להם, שהלואי ויורידו דמעות בכל ימי-הכיפור של חייהם, כפי שהורדתי באותו זמן. והנה, אני יודע עד היום כיצד, אם כי ברור לי ללא-צל-של-ספק, כי יד-השם הכל-יכולה עשתה זאת: העגלה ניצבה על גלגליה, הפסולת הונחה עליה בחזרה, והעגלה הונהגה כאילו מאליה לכיוון המחנה השני. אכן, הגעתי עם אור הבוקר, תרתי-משמע, כשהרשעים ממש מסרבים להאמין למראה עיניהם.

רק כח האמונה והדבקות בבורא-עולם, ורק ההתקשרות לצדיקים ההולכים בדרך ה', הם שהצילו רבים מכלל-ישראל באותם ימים קשים. זכורני, שכאשר הגענו לגיטו ורשא, הפחד היה גדול, המראה הראשון שראינו שם היה - יהודים תלויים, היה זה כדי לשבור את רוחנו, אולם לא אשכח כי בעת שהיינו שם עם הקדוש האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג צוק"ל, ועל כך יש מאות עדים, לאחר יום עבודה - עבודת-פרך במפעל הגרמני טי.וי.אל, שהיה מלווה במכות אכזריות והשפלה נוראה, כשסוף-סוף יכולנו כבר לקבל את פרוסת הלחם הנכספת, וכל רגע מנוחה היה מחושב, ויתרנו על האוכל והמנוחה ורצנו... להניח תפילין "שליד", רצנו לקיים את ציווי של אבינו שבשמים! והדברים זועקים עד לשמי-השמים: "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".

חכמינו זכרונם לברכה אומרים, כי גם הקב"ה מניח תפילין בהן כתוב פסוק זה. אז יכולנו להבין לאשורו, ובאופן הנוקב ביותר, למה בדיוק מתכוון הפסוק.

מאוחר יותר בעת המרד בגיטו ורשא, שמענו שעומד לפרוץ מרד של הפולנים נגד הרוסים, מאחר והממשלה הפולנית התנגדה לכך שהרוסים ישלטו בשטחה, ולכן איפשרה לגרמנים להכנס. האות לתחילת הקרב הנורא, שהתחולל שם, היה יריה באויר מרובהו של חייל גרמני. ממש באותו רגע, כוסה כל הרחוב באנשים, גם באנדרלמוסיה זו לא שקטה רשעותם של הגרמנים כלפי היהודים ואסרו אותנו - קבוצה של 20 איש - בתוך בונקר. לאחר מספר שעות ניסינו לפרוץ החוצה, אך גילינו שדלת ברזל לפנינו, שמענו את הדי הפיצוצים ושיערנו שהפרטיזנים ניצחו. כאשר ראינו שאין כל מוצא, הוציא כל אחד מאתנו את מעט הפירורים שהיו לו בכיסו והניח אותם במרכז החדר, כדי שאם מישהו מבינינו יהיה במצב של פיקוח-נפש, יוכל להחיות את נפשו בפירורים אלה. פעמים רבות בעת שאני נושא דברים, אני זועק: אז, מוכנים היינו לתת את הפירורים האחרונים, גם כיום כשכלל-ישראל עדיין נמצא במצוקה, בודאי שצריך לאהוב כל יהודי ולתת הכל למענו. הפרטיזנים פרצו את הדלת ורצו לירות בנו. מישהו מאתנו דיבר אתם בפולנית, והניחו לנו. היינו אמורים להסתתר בבית-החולים הסמוך, אולם תוך שעות מספר שוב חזרו הגרמנים. כל העיר בערה, פשוטו כמשמעו, גם האויר בער, הגרמנים ירו על הפולנים, הרוסים - על הגרמנים. בשלב זה הוציאו אותנו מוורשא, הלכנו מורמידיים בין 2 שורות חיילי ורמאכט, מכל עבר ראינו אנשים תלויים, ממש גיהנום עלי-אדמות, כל גופנו רעד, לא יכולנו אז לראות ולחשוב מאומה, הדבר היחיד שעשיתי היה לצייר לנגד עיני את דמויותיהם של אבי הק' צוק"ל וזקני הק' צוק"ל. 3 ימים סגרו אותנו במקום טומאה, ולאחר-מכן הובלנו לתוך גרמניה.

בטוח אני, שאם לא מאה אחוז, הרי שאחוזים גבוהים של הניצולים, ודאי ניצלו הודות לכח הבטחון והאמונה בבורא-עולם ואמונת הצדיקים התמימה שהיתה בהם, תוך שכחת העולם הזה, כי אחרת לא היתה שום מציאות בעולם, שאדם יוכל לעבור מסכת-תופת ועינויים כה קשים ולהישאר בחיים. אצל רבים לא ניכר הדבר כלפי חוץ, אולם בתוכם פנימה בערה אש האמונה, למרות הכל. מאידך, אנשים שהגיעו למחנות, כשהם חסונים ובריאים בגופם, התמוטטו והלכו לעולמם תוך ימים ספורים, כי חסרה להם האמונה החזקה מכל דבר אחר, האמונה שהיא יסוד היסודות של קיום עמנו, ורק בכוחה ימשיך העם היהודי לצעוד לעבר העתיד המזהיר, שיגיע סוף-סוף.

אז לא ירדנו לפשר המאורעות, וגם כיום אנו ממשיכים לא להבין את המתרחש בעולם. בעת "קריאת שמע" אנו מניחים את היד על העיניים, כאומרים: כפי שכעת איננו רואים מאומה, באותה מידה אנו מאמינים בך רבש"ע, ולא שואלים שאלות. "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה... ויקח מאבני המקום" - ראינו את חרון-האף הנורא על כלל-ישראל, שיותר לא יהיה, והקב"ה ברוב רחמיו האין-סופיים ירחם עלינו למרות הכל. הקשיים הרבים שניצבים על דרכו של עם ישראל, לא צריכים להתמיה אותנו, כי אנו כצאן ללא רועה, אולם זכויות הצדיקים וששה מליון הק', שנהרגו על קידוש-השם באופן מבהיל ונורא, שלא היה כמוהו מימות עולם - עומדים ללא ספק לימינו, בבחינת: "ויקח מאבני המקום..." תוך לקיחת דוגמא מהם למסירות-נפש, שתציל אותנו מכל מיני חיות רעות השורצות עדיין בעולמנו, רגעים בודדים וספורים טרם הפציע אור-בוקר-הגאולה, בטרם יכלו מן העולם לעד. עלינו לקיים בכל מצב: "תמים תהיה עם ה' אלוקיך" (דברים יח, יג), אומר על כך רש"י: לא לחקור אחר העתידות.

כדוגמא קטנה לרשעותם ולאכזריותם החייתית של הרוצחים הגרמניים, אני מביא בפני הקורא הנכבד מספר סיפורים, המהווים נקודה קטנטונת, לצערנו, מתוך מליוני מעשי הרצח שבוצעו. סיפר לי יהודי שהיה במחנות, את אשר ראו שם עיניו: למחנה הובא ילד כבן 7 או 8 שנים, בתחילה נעמדו הרוצחים סביבו ולעגו לו בכל צורה אפשרית תוך השפלתו עד עפר. הקצין, שנכח שם, החל להכות את הילד באופן אכזרי, שלא ניתן לתיאור, מכות-רצח אלה לא השביעו את נפשו החייתית, ושרף את עינו של הילד בסיגריה בוערת. כל הדמעות שבעולם אינן יכולות לכסות על מעשה אכזרי שכזה, ושוב החל להכותו תוך הטחת שאלות

מכאיבות לעבר הילד, במטרה להציק לנשמתו מתוך מגמה מרושעת לשברו פיזית ונפשית, הכה והכה עד שיצאה נשמתו של הילד הי"ד. קוראים יקרים, זכרו! היו מעשים כאלה למליונים, **אסור לשכוח זאת בשום פנים ואופן! מי שבידו עדויות, יומנים, תמונות וכו' ואינו מביאם לידיעת העולם - עוול גדול הוא עושה לזכר הקדושים**, כי מונע הוא מהדורות הבאים ידיעה החשובה לעצם חיינו כיהודים, כי: "אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים", וכי ברור כשמש שהעם הנבחר הוא עם ישראל - עם הנצח. לעבור עינוי-תופת כאלה ולא להתפעל ולהמשיך להאחז ב"שמע ישראל" הנצחי - לא נמצא דבר מקביל לכך אצל שום אומה ולשון. מליוני קדושים אלה לא הותירו אחריהם מצבות, הם לא הובאו לקבר-ישראל, לא היו להם מלוים ומספידים בדרכם האחרונה. לאחר המלחמה, כשניתן היה לעשות חסד עם המומתים, שנותרו כדומן על פני השדה, המסות האדירות של הגופות, הצריכו שימוש בדחפורים! כי לא היה די בכח אנושי רגיל לקברם... חובה קדושה ועליונה מוטלת על כל אחד ואחד להנציח זאת לעד ולהזכיר לנו, כי רק: "לב טהור ברא לי אלוקים ורוח נכון חדש בקרבי" - רק בכוחות של קדושה וטהרה החזקנו ונחזיק מעמד, רק בכוח האמונה, רק בכח ה"שמע ישראל" - נתקיים לנצח.

קשה מאוד לספר, אך כדי שידעו, כדאי הדבר. לאחר המלחמה הייתי בעיר האוסטרית באד-גאסטן. אי אפשר לתאר במילים את רגשותי באותה תקופה, רתחתי ממש מהזכרונות המרים שצפו ועלו ללא-הרף. בהגיענו למפל אדיר ותלול, סיפר לי מלווי, כי מכל קהילת עיר זו נותרו מתי-מספר, את כולם הרגו בזריקה מגובה המפל למטה. צעקות הקרבנות הגיעו עד לבי-השמים, וברגעייהם האחרונים לא שכחו לזעוק: "שמע ישראל".

אצל ההונגרים היו חיילי "נילושס", מקבילים לחיילי ה-ס.ס. - אלה לקחו קבוצות יהודים לנהרות שונים, וציוו על גויי המקום שיכניסו את היהודים למים כשראשיהם למטה עד שמתו בטביעה. מי יוכל לתאר רשעות זו, שלא נפלה מרשעותם של הגרמנים, ודברים דומים היו בגליציה ובפולין, והיכן לא?!

למרבה הצער, הוכח בצורה כואבת וחותכת ביותר, שהנאצים לא היו רק מפלגה, אלא "דרך" שכל אחד עלול ח"ו להגיע אליה, אם אין בו לפחות נקודה יהודית זעירה ושמירת תורה מינימלית, בלעדיהם מי יודע לאן אפשר להדרדר. כבר קבעו חכמינו ז"ל, כי בידוע שעשיו שונא ליעקב... רק בכח התורה, רק בכח אהבת השם ואהבת חברים החזקנו ונחזיק מעמד.

סיפורי סיפור זה מספר פעמים, ואני מספרו שוב: היה זה מעמד לו הייתי עד בהיותי במחנה-המוות אושוויץ, כאשר במרחק כמה מאות מטרים לפני הכניסה לתאי-הגאזים, צעק לעברנו בנו של רב גדול מגרוסוורדיין: "יהודים יקרים! מי שישאר בחיים, שלא ישכח לומר אחרי קדיש!" אחי ורעי! קוראים יקרים! למקרא מעשה זה מתפרצת מעמקי הלב הקריאה: "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". אצל אומות-העולם בנסיבות דומות, הדבר היה מסתיים ביציאה מהדעת ובאיבוד עשתונות מוחלט; ואילו כאן - עומד יהודי צעיר בשנים, שכל חייו יכלו להיות לפניו, שניות לפני היפרדו מהעולם הזה, ומחשבתו נתונה ל"קדיש", שכל כולו שבת וקילוס לבו-א-עולם...!!!

אנו מקוים שמשימה זו שנטלנו על עצמנו, מקובלת בשמים. ירושתם של הקדושים זועקת אלינו מתוך דברי הנביא: "קול קורא במדבר, פנו דרך ה', ישרו בערבה מסילה לאלוקינו" (ישעיהו מ, ג). "קול קורא במדבר" - לא הבנו לפני השואה למה מתכוון הפסוק, לאיזה קול? "פנו דרך ה'" - איזו דרך יש במדבר? בדורנו, בו התחוללה השואה האיומה, התחלנו להבין את פירוש המילים: "קול קורא במדבר" - מדבר מיידנק, אושוויץ, דאכאו, סוביבור, טרבלינקה, ברגן-בלזן... ועוד, קוראים אלינו: "פנו דרך השם" - התפנו מכל דבר ודאגו לדרך-השם - היא חיותנו וקיומנו! "ישרו דרך בערבה" - ישראל ערבים זה לזה!

עלינו לעשות כל מה שאפשר כדי להחזיר יהודים לחיק האמונה ולחיק התורה, שהם חיק החיים האמיתיים והערובה היחידה, שמאורעות השואה לא יחזרו שוב ח"ו. התעוררות לרגע, שנוטעים ביהודי, נותנת אותותיה לדורות-עולם. לעולם לא אשכח שכאשר הגענו מברגן-בלזן לשוודיה, שהינו במחנה פליטים בשם קראנטין בהסגר מחשש למחלות מדבקות. באחד הלילות, הבחנו בעבר השני בבנות ישראל שטיילו, הן חיפשו קרובי

משפחה, אח או אחות ששרדו. הבנו שמצבן הרוחני ירוד, כי למרות שמחד - הממשלה השוודית התייחסה יפה ליהודים, הרי מאידך - ניסו בני המקום לשכנע בנות יהודיות שינשאו להם, ובנות אלה היו כבר על סף מעשה כזה. כל מה שדיברו אליהן לא הועיל. פניתי אליהן ואמרתי: **בנות ישראל חשובות ויקרות, זכורנה! בטרם היכנס הוריקן לכבשני-האש היתה משאלתם האחרונה, שצאצאיהם אשר ישארו בחיים, לא ימכרו נשמתם לשטן תמורת כל הון שבעולם! הללו פרצו בבכי נורא, ולאחר מספר ימים נודע לנו, כי נסעו לבירת שוודיה במטרה לעלות לארץ-ישראל, אליה אכן עלו, ובה המשיכו בטויות שלשלת הזהב של המשכיות בית ישראל.**

זו גם אחת ממטרותיה של **האנציקלופדיה "שמע ישראל"**: לעורר לאמונה תמה בבורא-עולם ולהליכה בדרכיו ללא חקירות ושאלות, וכבר קבע איוב: **"החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא"** (איוב יא, ז), אין בכח אנוש להבין דרכי יוצר-הכל. וכמשל אותו מלך, שצריך היה לעבור ניתוח, ברור שלחדר הניתוח לא נכנס איש מלבד צוות המנתחים, אולם כפרי אחד, נבער מדעת רצה לראות, מה עושים שם. נכנס וראה, שחותכים את בטנו של המלך בסכין. לפי דעתו, אם עושים כבר ניתוח, צריך לחתוך במקום אחר, כגון: בשער או בצפרניים... החל הכפרי לעורר מהומה, וכמובן מיד הוצא החוצה. ככפרי שאינו מבין - איש מבינינו אינו מבין את אשר התרחש בזמן השואה. יחידים-סגולה מהדור הקודם ידעו ללא ספק מה מתרחש. אין ספק, שבעקבות השואה יבואו דברים גדולים לעם ישראל. אנו צריכים לעשות הכל כדי לטעת בליבות צאצאיו אהבת-השם, אמונה תמימה, וכפי שרבי עקיבא השתוקק ואמר: **"מתי יבוא לידי ואקיימנו"** - גם מסירות-נפש, שהיא סוד קיומו של עם ישראל לכל אורך ההיסטוריה. הרבי מקומרנא זצ"ל פירש את הפסוק: **"בקרובי אקדש, ועל פני כל העם אכבד"** (ויקרא י, ג) - מה שאירע בעת מיתת נדב ואביהו, זה "בקרובי אקדש" - מי שקרוב לקב"ה במצבים כאלה - אמונתו דוקא מתחזקת, ומבינים, שלמעשה לא מבינים מאומה. אבל על פני כל העם אכבד - לאנשים הפשוטים הדברים קשים (כבדים) מאוד להבנה. רב חשוב מקליבלנד-אוהיו שבארה"ב סיפר לי על פגישתו עם פרופ' אלברט איינשטיין בערוב ימיו. איינשטיין התבטא באותה פגישה, כי מאמין הוא שיש בורא-עולם. **"אני עוסק במחקר מדעי עשרות שנים"** - אמר איינשטיין, **"אולם לאחרונה הומצא טלסקופ ענק המוצב בסאן-פרנציסקו, דרכו ניתן לראות עולמות שהיו עד היום בלתי-ידועים, ולאחר צפיה בו אני מבין, שלמעשה לא למדתי עד היום מאומה..."** לאחר מותו חקרו המדענים את מוחו משך חודשים ארוכים, חשבו למצוא שם את הפתרון לסוד גאונותו, אך הם התאכזבו - מוחו היה כשל אדם רגיל... דרכי השם נסתרות.

קראתי על אחד מגדולי-ישראל, שמספר על יהודי זקן, שבא אליו שבועות מספר לפני פטירתו. כשבישר לו הרב בשמחה רבה, כי מגיעה לו ירושת מליונים, החל הזקן בוכה מרורות. שאל הרב לפשר הבכי. ענה הזקן: כעת נותנים לי את זה, לפני הפטירה?! יהודים יקרים! התשובה היא המתנה היקרה ביותר, שבורא-עולם מעניק לנו מיד עם בואנו לעולם. יש לקבלה מיד בתחילת החיים ולא בסופם.

מובא מהרה"ק מבעלז רבי אהרן זצוק"ל, שאמר על הפסוק: **"קול ה' יחיל מדבר, יחיל ה' מדבר קדש..."** (תהילים כט, ח) - המדבר צועק, מתי יהיה קול ה', והקב"ה עונה: **"מדבר קדש"** - כשגם המדבר יהיה קודש. ראינו בדורנו כיצד הוקדש המדבר - מסירות-הנפש ורוממות האל-ל של יהודים, שראינו אז אצלם ברגעים - הלואי ויהיה אצלנו במהלך חודשים, ואפילו שנים. ובזכות שאנו מזכירים את זכרם הקדוש והטהור, כפי שאני מבקש בכל ליבי, ממש ברחמים, שבכל בית יהודי תונהג אמירת **"שמע ישראל"** לאחר "עלינו לשבח", דבר שללא ספק יעורר רחמי-שמים מרובים, עדי נזכה לקיום המאמר: **"באש אתה הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה"** - עת ירד משמים בית-המקדש עשוי אש, וכמובא בשם תלמידי הבעש"ט הק' שבית-מקדש העתיד ייבנה ממסירות-נפשם של כלל-ישראל.

ידוע על הקדוש, רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע, שבכל ערב יר"כ היה אומר בדרשתו: רבוננו-של-עולם! כדי לבנות בנין צריכים ברזל, אבנים ומים. אם אתה צריך לבנין בית-המקדש ברזל - אנו מברזל, אם החזקנו מעמד עד עתה, למרות ים היסורים שעברו עלינו; אבנים - כמה לבבות יהודיים אובנו מרוב צרות ויסורים, ומים - יש בשפע מדמעותיהם ללא-סוף של בני ישראל בכל הדורות. אנו מצפים ומייחלים בכל מאודנו לקיום מאמר הכתוב: **"ושמרתך בכל אשר תלך"** (בראשית כח, טו) - שהקב"ה ישמור על צאנו ועם-מרעיתו מחבלי הלידה טרם הגאולה השלמה, ויתקיים בנו: **"ושבתי בשלום אל בית אבי"** (בראשית כח, כא) בבנין בית-המקדש וקבלת פני משיח צדקינו בב"א.

ירושת הקדושים

מאת כ"ק האדמו"ר מקאליב שליט"א

מושג ה"ירושה" בעם ישראל מצביע על ערכים נעלים ומקודשים ביותר - "תורה ציוה לנו משה מורשה (מלשון ירושה) קהילת יעקב". משמעותה הבסיסית והיסודית של המילה במסורתו של עם ישראל, מכוונת לרבדי הקיום היהודי, אותו השתיתו אבות האומה הקדושים, אברהם, יצחק ויעקב ע"ה, עבור עם ישראל לדורותיו עד ביאת הגואל.

אברהם אבינו, הושלך לכבשן האש בשל פעולותיו להפצת האמונה בבורא־עולם וקידוש שמו יתברך ברבים. הוא אמנם נזרק לכבשן האש, אך ניצל ע"י אותו בורא שלמענו הקדיש את כל חייו... כמו־כן, רואים אצל יצחק אבינו ע"ה את נכונותו המלאה להעקד על גבי המזבח, ללא שאלות וקושיות. וכן - אצל יעקב אבינו ע"ה במלחמתו עם שרו של עשו, וכן הלאה, אצל כל אבות האומה. ירושתם לעם היהודי לדורות־עולם היא: להיות קשור לקב"ה בכל נימה ונימה מנשמתו וגופו גם יחד ללא קושיות ושאלות, כי לא היה, ולא יהיה אף פעם, אדם קרוץ מחומר גשמי, שיוכל להבין את דרכי ההנהגה של מלך־מלכי־המלכים, הקב"ה.

מסופר על הק' בעל ה"חתם סופר" זצ"ל, שפגש ביהודי שעבר את גיל המאה, ושאלו כיצד זכה לאריכות ימים כה מופלגת. השיב היהודי, שאביו לימדו לא להקשות קושיות על מה שענינו רואות. "וכי זו סיבה לאריכות ימיו?" - תמה ה"חתם סופר", וביאר היהודי את תשובתו: "אבי לימדני, כי אם יש לאדם קושיות ושאלות על הנהגת הבורא, מעלים אותו ל'מעלה', כי הרי כאן עולם־השקר, בו לא ניתן להבחין באמת, אולם למעלה הרי עולם־האמת, ושם יווכח כי הכל נעשה בדין ובמשפט. כיוון שלא שאלתי שאלות - לא נקראתי ל'מעלה'..."

אחי ורעי! הדברים שלעיל לא נכתבו לתפארת המליצה, אלא "מבשרי אחזה אלוה" - לעולם לא אשכח את התקופה הקשה הרצופה חרפת־רעב, סבל, מכות ועינויים ללא־הרף, שהיו מנת חלקנו בגיטו ורשא. אולם, למרות הכל, בכל מקום ובכל מצב, לא פסקתי מללמוד ולהתפלל. באחת הפעמים ניגש אלי יהודי אחד, בחמת זעם ותיסכול נורא, ממש רצה ל"בלוע" אותי, ושאל ברוגז רב: "גם כאן אתה מאמין ומתפלל?!" השבתי לו בשלווה האופיינית לבעלי האמונה השלימה והמוצקה, שכל רוח בעולם לא תוכל לה: "בהיותי בבית לא הבנתי את דרכי הנהגת הבורא, וגם כאן איני מבין אותו". הוספתי, כי אני צופה שב"ה נצא חיים גם מגלות מרה זו. פשר הדברים הוא שכל עוד אדם קשור לקב"ה - אין הוא נופל. מפורסם המעשה על רבי מאיר מפרמישלאן, שנהג לעלות לבית־הטבילה, שנמצא היה על הר גבוה מכוסה כולו בשלג. למרות גילו המבוגר - עלה בקלות רבה, ואילו מלווהו הצעיר ממנו, מעד ונפל כמעט על כל צעד. שאל אותו מלווה את רבי מאיר: "כיצד זה שכבודו הולך לבטח מבלי למעוד, ואילו אני נופל כמעט בכל פסיעה?" ענה לו הצדיק: "מי שקשור למעלה, אינו נופל למטה..."

יהודים חביבים, זכרו! ירושה זו מלווה אותנו בכל הדורות מאז אברהם אבינו, אותה ירושה השאירו לנו גם ששה מליון הקדושים הי"ד - לבל ננתק ח"ו את שרשרת הזהב, עם ישראל חי ויחיה

לנצח! כוחות רבים וחזקים קמו עליו בנסיון למחוק את זכרו - ולא הצליחו, ולעולם לא יצליחו, עד ביאת משיח צדקינו. בין דפי האנציקלופדיה מקופלים סיפורים רבים, המראים בעליל ובצורה נוראת-הוד, כיצד מסרו יהודים את נפשם על קיום מצוות השם, עד כדי קוצו של יו"ד. ואכן, מה סיבת החזיון המופלא? מהו ההסבר לתופעה אותה לא נמצא בשום אומה ולשון? ההסבר הוא, שברגע שיהודי מאבד כל זיקה ליסוד קיומו - אין טעם ותכלית לחייו. על רקע תנאי החיים בשואה נראה דבר זה בצורה חדה וחותכת ביותר: בהיותנו בוורשא יצאנו מידי יום קבוצת יהודים, לעבודות-כפייה מתישות. לעת-ערב כשחזרנו רעבים, שבורים ורצוצים, במקום לעמוד ב"תור" לקבלת פרוסת הלחם, נעמדנו ב"תור" ל...הנחת תפילין "של-יד", שמצאנו בין עיי-החורבות, כשכל אחד ביקש לזכות להניח, בצירוף הברכה הנאמרת עליהן. ויתרנו על פרוסת הלחם, שהיתה הקשר שלנו עם הגוף, למען הנחת התפילין, שהיתה הקשר שלנו עם הנשמה - הקשר עם הקב"ה! ברגעים אלו התגלה בכל היקפו הרובד הפנימי והעמוק ביותר של מאמר הפסוק: **"מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ"** (דברי-הימים-א' יז, כא).

ישבתי פעם עם יהודי, שהיה מלא קושיות על הנהגת הקב"ה, על גג בנין, והשמים היו פתוחים לפנינו לרום ולגובה. שאלתי אותו: "לאיזה מרחק אתה רואה?" ענה לי: "ללא-סוף". שאלתי אותו: "וכיצד העין שלך רואה?" אמר: "איני יודע, וכפי שאני מבין לעולם לא אדע!" אמרתי לו: "ראה חביבי! מכל הבריאה העצומה והאינסופית שברא הקב"ה אפילו דבר אחד כמו העין, שהיא אחד מאיבריו, אינך מבין את סוד פעולתה, ואילו את מי שברא את כל אלה - אתה רוצה להבין!... שאלותיך נוגעות לסתרי הנהגת הבורא, אותם אין איש בעולם שמסוגל להבין." אותו יהודי התחיל להבין, שלמעשה אינו מבין מאומה, וזה כבר הרבה מאוד.

בין הסיפורים המובאים לפניכם, מסופר אודות שניים מגדולי-ישראל שיכלו להינצל מגיא-הצלמות, אולם בראותם שזו גזירת-שמים, רצו לקיים בגופם את גזירת הבורא. אכן, היתה זו גזירה נעלמת מהשגתנו ומבינתנו, אותה לא נבין עד ביאת משיח צדקינו.

"מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה" - אומר שלמה המלך ע"ה (שיר-השירים ח, ז). אסור לתת לצרות שישכיחו מעמנו את האהבה לבורא-עולם, בעינינו ראינו כיצד בתוככי הצלמות היתה ליהודים מסירות-נפש למען השבת - היסוד של עם ישראל. מובא בדברי המדרש, כי בעת שבני ישראל היו במצרים, נהגו להתאסף כל שבת ולהשבע זה לזה שלא יעזבו את השבת לעולם. השבת היא כתר של הקב"ה, המחובר לשבת - לא ימוט לעולם. לאור מדרש זה יתבאר דברי בעל ה"באר מים חיים" זצ"ל, האומר שהקב"ה אמר למשה רבנו ע"ה: "מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, לך והודע להם" (שבת י, א). שואל הבמ"ח והרי היה צריך לומר מתנה טובה יש להם בבית גנזי, כי מי שנותנים לו את המתנה הופכת היא להיות שלו, ומה הלשון: "יש לי"? אולם, לאור דברי המדרש שבני ישראל נשבעו זה לזה שלא יעזבו את השבת - את זה לקח הקב"ה כמתנה לעצמו, ואותה מתנה העניק אחר-כך לבני ישראל.

יהודים יקרים, דעו! ברגע שמניחים את השאלות בצד, בבחינת: "העלית מן שאול נפשי" - שלא לשאול שאלות, אזי מתקיים גם - "חייתי מיורדי בור". באותה מידה שאין אנו מבינים את פשר מיתתם של הקדושים, כך אין אנו מבינים את פשר השארותם של החיים - אלפי ניסים התרחשו גם בתקופת השואה. אין איש מאתנו מבין את "עולם הגלגול", אך אין ספק, שמי שמקושר לשבת-קודש - נשמתו מאירה בקרבו, בבחינת: "וירא אלוקים את האור כי טוב", לא רק גופו נהנה ממאכלי השבת הערבים, גם ובעיקר נשמתו חשה תענוג עליון בבחינת: "טועמיה חיים זכו", כפי שאמר אנטונינוס לרבנו הקדוש, כי רוצה הוא מהתבלין ששם רבי במאכל ששלח לו, אשר ריחו כה נודף... ה"תבלין"

היה השבת, היה זה מאכל של שבת. יהא זה אדם מבוגר או צעיר, הרי יודע הוא שהקושיות לא נותנות לו מאומה. אבי ז"ל נהג לומר לי: "האם אתה רוצה להאמין באלוקים, שאתה מבין אותו?!"

אותה מידת מסירות־נפש למען שמירת השבת, היתה גם למען כשרות המאכלים, באשר יהודי לא רצה לטמטם את עצמו במאכלות אסורות, האוטמים את רגש הלב ומונעים מן המוח לטפס לגבהים רוחניים. ידוע, שמכל מאכל שאנו אוכלים, טיפה אחת בלבד עולה למוח, אותה טיפה זעירה נותנת לאדם הארה כיצד לעבוד את אדון־כל־הארץ.

חז"ל אומרים, כי גם הקב"ה מניח תפילין, ובהן כתוב: "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". אנו מוצאים בין הסיפורים המובאים לפנינו, לא רק תיאורים על גדולי־ישראל שקידשו את הקב"ה בגופם, למרות שכאמור יכלו להינצל, כי חפצו להישאר עם צאן־מרעיתם ולא רצו, בשום פנים ואופן, לנטשו בשעותיו הקשות. גם יהודים פשוטים מסרו את נפשם על קידוש־השם, בעוד, להבדיל, אדם מאומות־העולם יקריב את כולם מסביבו, כדי להציל את עצמו. זה כוחן של התפילין, המקשרות אותנו לקב"ה, כפי שאנו אומרים בשעת הנחתן: "וארשתיך לי בצדק ובמשפט", גם בזמן צדק־רחמים, וגם בזמן משפט־דין, בכל מצב אנו קשורים לקב"ה. וזה מביא לבסוף לידי: "וארשתיך לי באמונה". בעת קריאת־שמע, אנו מניחים את היד על העיניים, כאומרים: "רבש"ע, כפי שכעת איננו רואים מאומה, ואיננו מבינים מאומה, כך באותה מידה אנו מאמינים בך". זה הנתב בו צריכים להתנהל חיי היהודי - אמונה תמימה בקב"ה.

צריכים לזכור דבר אחד: מאז בריאת־העולם ואדם וחוה, החלה הסתתו ומלחמתו של הנחש נגד כוחות הקדושה, מלחמה זו ניטשה לאורך כל הדורות, ויתכן שתמשך עד ביאת משיח צדקינו. זו מלחמה בלתי־נמנעת ובלתי־מתפשרת. עם ישראל הוא העם הנבחר, המייצג את צד הקדושה והטוב. ברור כשמש, שהצד שכנגד לא מסכים לזה, בשום פנים ואופן. כשיצאתי בחסדי־שמים ממחנה ברגן־בלזן הגעתי לשוודיה, מדינה שלכאורה היתה לא רעה ביחסה ליהודים. גיהלנו שם שיחות עם הגויים. מעניינת היתה אמירתו של גוי אחד שהתבטא, כי שמע שלייהודים שונים יש טענות בהקשר למה שקרה בשואה, אולם הוא כגוי־מאמין - מקבל זאת כהנהגת־שמים, שאין עליה עוררין, כי האמונה לא מתחלקת למצבים שונים.

הנתונים מוכיחים כי בזמן מלחמת־העולם השניה נהרגו בין 70-80 מליון בני־אדם והרי גם זה לא ברור: עבור מה נהרגו כל־כך הרבה אנשים?! המהפכה הרוסית הורידה לטמיון מליוני רוסים בשם אידיאלים נעלים, איך זה מסתדר ביחד - דברים נעלים ומות מליונים...? אלא הוא שאמרנו - אין אנו מבינים ולו את קצה המאורעות. אך דבר אחד ברור - ניטשת מלחמה נצחית בין כוחות אדירים.

מלחמה זו שבין הקדושה ובין הטומאה, ניתן לראות אצל פרעה, מלך מצרים, המסמל את כוחות הטומאה, וארץ מצרים שהיתה מלאה בכוחות כישוף, כך שאיש לא יכול היה להימלט ממנה. רק אנשים בעלי קדושה גבוהה כמשה ואהרן, ששום כח חיצוני לא שלט בהם, הצליחו לחדור מבעד למסך הטומאה. כאשר פרעה ראה שמלכותו מתערערת וצפה כי בעקבות כך עם ישראל יצא ממצרים, והצד שהוא מייצג עומד לנחול מפלה מוחצת, יצא במזימת ה"פן ירבה", פן - מלשון אולי, דהיינו שרצה להכניס בהם ספיקות, דבר שההיגררות אחריו, יכולה ח"ו למוטט את מערכת האמונה של האדם, כי בענין זה יש ליצר הרע הרבה "סחורה". עלינו מוטלת החובה לנהל חיים יהודיים תקינים, ולא להקשות בשאלות, שממילא ישארו ללא מענה, כי הדברים המתרחשים בעולם ללא־הרף, נשגבים הם מבינתנו הדלה.

רואים אנו אדם בן מאה שנה, מסביבו ישנם מאות שוטרים השומרים עליו, לבל יאונה לו כל רע, בריאותו של אדם זה תקינה במאה אחוז, הוא בריא בכל חלקי גופו, הכל מתפקד מצויין, לבו לבִּיארי, והנה לאחר מספר דקות הוא יוצא מכלל פעולה... מה אירע? הרי הכל היה בסדר, תקין, פועל... אין אנו מבינים, רק הקב"ה השליט בכל יודע, הקב"ה לקח את חלקו. האם דבר זה, אותו אנו רואים יום־יום, מובן לנו?

העולם כולו עם כל התקדמו... בכל השטחים, היכול לברוא אדם אחד? כמה חכמה טמונה באדם, עד כדי כך שחז"ל כינוהו: "עולם קטן". חשבנו על זה פעם? ואילו הטיפשים, המלאים בדעות הבל, אומרים לנו ברצינות גמורה, שהעולם נברא מפיצוץ, וזה הביא בעקבותיו את כל הבריאה העצומה שאנו רואים... הפיצוץ הזה יצר מים?! הרים?! גבעות?! מחצבים?! כוכבים?! פיצוץ מקרי יוצר בריאה מסודרת?! ואס־כן - מי יצר את הפיצוץ המופלא הזה...?! בתקופתו של ה"נודע ביהודה" התנהל ויכוח בינו לבין אדם, שאמר שאינו מאמין בבורא־עולם (ח"ו). אמר לו ה"נודע ביהודה": אם תביא לי עוד 200 חתימות של אנשים הסוברים כמוך, אערוך עמך את הויכוח. לאחר שהלה הביא את מאתיים החתימות, אמר לו ה"נודע ביהודה", שנראה לו כי החתימות נעשו מעצמן. התמלא אותו אדם תמהון רב, ואמר לרב: "הרי אתה אדם גדול, כיצד תאמר דבר כזה, הרי אי־אפשר שהחתימה תיעשה מאליה." אמר לו ה"נודע ביהודה": "השמע לאוזניך מה שאתה מוציא מפִּיך - חתימה אינה יכולה להעשות מאליה, ואילו בריאה כה אדירה - אתה רוצה לומר, שכן נעשתה מאליה?!"

אחת התופעות המופלאות בחיינו הוא החלום: אדם הולך לישון, ורואה בחלומותיו דברים, שלו היה חי עשרת־אלפים שנה, לא היה מספיק לעשות אותם. חז"ל אומרים שיש מלאך הממונה על החלומות. גם זאת אנו לא מבינים כיצד מועברים אלינו בזמן השינה חזיונות כה מופלאים, ולעיתים גם ידיעות חשובות לנו, כפי שמעידים מליוני בני־אדם בכל העולם. עשיר גדול, שחי בתקופתו של הבעש"ט הק', רצה מאוד לשאול את פִּי־הצדיק, האם יתכן שיהיה עני, שהרי יש לו אחוזות בכל מקום, כסף, זהב, נכסים, שדות וכרמים וכו'. בבואו לבית הבעש"ט עייף מהדרך הארוכה, נרדם על מפתן הבית וראה בחלום כיצד מבקר הוא באחד מבתי המרזח שלו, ובעצמו נעמד ליד הדלפק למכור משקה לגוי מהכפר, והנה לפתע נפל אותו הגוי ומת במקום. מיד הוכנס העשיר לבית־הסוהר, וברור שהדבר עורר הדים עצומים בכל המדינה: המליונר המפורסם, הגביר היהודי הנודע, יושב בבית־הסוהר בשל הריגת נפש! ולא עוד, אלא שנגזר דינו למות בתליה, ותהום כל המדינה לקראת מעמד הוצאת גזר־דין המוות לפועל, בנוכחות אלפי אנשים. ביום בו היה צריך להתבצע גזר־הדין, חשב העשיר כיצד יציל את עצמו. בהיותו שקוע במחשבות פרצה לפתע שריפה, ותוך ניצול המהומה שקמה בבית־הסוהר נמלט על נפשו. בדרך מנוסתו נתקל בנהר מים, החליט העשיר שאין ברירה וקפץ לתוך המים, ואז... התעורר מחלום הבלהות שחלם. מזועזע פנה לחברו ואמר, כי אינו צריך עוד להכנס לבית הצדיק כדי לקבל תשובה על שאלתו. את זו קיבל כבר משמים באופן ברור ביותר, ועתה מבין הוא לאשורו, כי הכל מונח בידיו של בורא־עולם.

אנשים אוהבים להביע את דעתם בהזדמנויות שונות, מהו הדבר המהיר ביותר שיש בעולם, ואינם מרגישים כי הפתרון נמצא באותה מחשבה שהם חושבים. המחשבה מהירה מכל דבר אחר, מה שאדם חושב ברגע אחד, בשניה אחת - לא יוכל ליישם גם באלפי שנים. מי נתן לנו כח עצום זה? המחשבה היא אחד מפלאי־הבורא הגדולים ביותר. אנו מתפעלים מחידושי הטכניקה, כיצד לתוך "דיסק" קטן דוחסים "ים" של נתונים. אין זה חידוש כלל וכלל, זה רק חיקוי "חלש", למה שכבר היה קיים מאז בריאת־העולם. מוח האדם יכול להכיל את כל התורה כולה, ועוד ועוד, ואין הוא שוכח

מאומה. אין ולא יהיה מכשיר משוכלל יותר ממוח האדם, שכאשר מתבוננים בו המנתחים והחוקרים למיניהם, עומדים הם נבוכים למראה "חתיכת הבשר", שאין הם יכולים להבין את סודה.

אין ליהודי דרך אחרת, מלבד דרך האמונה, סטיה ממנה, כמוה כהכאת יד אחת את חברתה. בזה שיהודי נותן שיובילו אותו בהשקפה מוטעית ובמחשבות פסולות, וח"ו ספיקות בבורא־עולם - בזה הוא מזיק ושובר את עצמו לגמרי. בואו ונראה את ההבדל בין יהודי שעבר את השואה, ואין לו ספיקות באמונתו, לבין מי שעבר אותה שואה, וליבו מלא ספיקות וקושיות. האחרון, מצד אחד, הוא ממש מלא רחמים על אלה שנספו, ומלא טענות, כי אילו היו נשאים בחיים יכלו לתרום לעם ישראל וכו', וכו', ובאותה עת ממש - חיי מלאים השחתה, וכל כולו טובע בהבליה־עולם וכל מיאוס ופיגול הם בעיניו קידמה ונאורות... וממש רחמנות גדולה עליו.

ככל שאנו מנסים להתבונן יותר בדרכי־השם, רואים אנו שהן נסתרות מהבנתנו, כך שהדרך היחידה והבטוחה היא דרך האמונה. ללא שום ספק, יגיע זמן בו יתקיים, ש"הנסתרות לה' אלוֹקינו", יהיו גלויים לנו ולבנינו - ואז נבין את כל מה שקרה, ונראה שהכל היה לטובה. אולם, עד אז צריכים אנו לזכור היטב את שאמרתי פעם לאור דברי רש"י על הפסוק: "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה, ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו" (בראשית כח, י). אומר רש"י: שלקח אבנים ועשאן כמין מרזב כדי להנצל מחיות רעות. וכי מרזב קטן מציל מחיות רעות?! אולם, הסברתי כי יעודו של מרזב הוא להוביל ממוקם למקום - להיות מקשר, ורצה רש"י לרמוז לנו בפירושו, כי כדי להנצל מחיות רעות יש להיות מחובר לקב"ה. יכולות להיות בבית מסוים, נברשות נהדרות ממש, אך אם יש קצר, או שהן אינן מחוברות למקור זרם - אינן מאירות.

האמונה השלימה והבלתי מעורערת בבורא־עולם, היא הירושה אותה אנו נוחלים מאז אברהם אבינו ע"ה ועד דורנו אנו, בו חזינו, לצערנו, במאורעות איומים, כשיחד עם זאת כל יהודי ולו הפשוט ביותר, הקריב עצמו למען הקב"ה ללא שאלות. ירושה זו עלינו לקחת עמנו להמשך הדרך, ירושה זו תאיר את נתיבות חיינו. כניצוץ מירושה זו ישמש הסיפור הבא: גנשר ה"משומד", שהיה לראש עירית קוז'ניץ, זכה להשרף חיים על קידוש־השם בידי אנשי ה"ס.ס. למחרת ראש־השנה, כאשר סירב לזרוק גווילי ספר־תורה למדורת־אש, בהכריזו: "הנני יהודי־אתם יכולים להמית אותי... בנפשי תמיד נשארתי יהודי... תודה רבה לכם מרצחים..." ואז חיוה קידה תיאטרלית לנאצים על שהוקל לנשמתו. הרשעים רתחו מכעס, ולא נראה להם די במכת האגרוף החזקה, אשר בעקבותיה צנח ה"משומד" ארצה, לא נתקרה דעתם עד שהפשיטו את בגדיו, והשליכו את גופו המעונה למדורה שהוכנה לשַׁנִּיפֶת ספר־התורה. מאוחר יותר נמצאה באחד מכיסי בגדיו של ה"משומד" פיתקה בלשון הקודש בה נאמר: "השתמדתי, כי רציתי פרנסה. פעמים אין־ספור קיללתי את הצעד הזה... בטיפשותי מנעתי את עצמי מלחיות כיהודי... תעמוד לי גירסא דינקותא שלי, לכפר על החטא הזה, ותעזור לי למות כיהודי".

בזכות ההליכה האיתנה בנתיב האמונה, יתקיים בנו: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (בראשית כח, י). מסירות־נפשם של קדושי השואה, יחד עם מסירות־נפשם של קדושי כל הדורות, שמסרו נפשם על מזבח האמונה, תהא לנו למגן וצינה, שיתקיים בנו: "ונגע לא יקרב באהלך" (תהילים צא, י), ונזכה כולנו יחדיו לקבלת פני משיח צדקינו ולתחיית המתים, במהרה בימינו אמן.